

Γ'

† ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ Ο ΣΧΟΛΑΡΙΟΣ

Στα χύματα, τῆς ὀργῆς τοῦ Ποσειδῶνος μάστιξ δράκαινα,
ῥχγδαῖς πλήγτοντα τὸν Ὀδυσσέα ἐξέρριψαν εἰς τῆς Σχερίας τὴν
ἀκτήν. Γυμνός, πειναλέος, γῆγριωμένος τὴν ὅψιν ἐκ τῆς ἄλμης ἥλθε.
πρὸς τὴν Χαυσικᾶν. Αἱ περὶ αὐτὴν δωῆλαι ἔντρομοι ἐτράπησαν εἰς
φυγήν, ἀλλ' ἡ βρασιλέπαις εἶδεν αὐτὸν εὔμενής καὶ θαυμάζουσα τοῦ
αὐχμηροῦ ναυαγοῦ τοὺς λόγους ηὔχηθη εἰς τοὺς θεοὺς οὗτος νὰ
εἴναι δ σύζυγος αὐτῆς δ τετιμημένος. Ἡ κόρη βρασιλέως, ἡ τὸν
νοῦν εὔγενής, εἶχεν δφθαλμούς, ἵνα παρατηρῇ, καὶ ὡτα, ἵν' ἀκούῃ.

Εἶχε προσεγγίσῃ εἰς τὴν γῆν τῶν Κυκλώπων πρότερον δ Λαερ-
τιάδης. Ὅγκος πελώριος σώματος, ἀκκαδάμικστος βράχος, ἐστη δ
Πολύφημος πρὸ αὐτοῦ. Καταβροχθίζει τοὺς ἑταίρους τοῦ Ὀδυσσέως
καὶ αὐτὸν δὲ ὡς ναννῶδες πρὸ αὐτοῦ σωμάτιον μετὰ περιφρονήσεως
μὲ τὸν ἕνα, τὸν ζωφόδη δφθαλμὸν του, προσέβλεψε, καὶ δὲν διέ-
κρινε τὸν μέλλοντα νὰ καταβάλῃ αὐτόν. Σχριῶν καὶ δστῶν κατα-
σκεύασμα δὲν εἶχε νοῦν, ἵνα παρατηρῇ, καὶ νοῦν, ἵν' ἀκούῃ.

Μωάμεθ δ κατακτητῆς, πλὴν ἀλλων κακιῶν - ἐπιορχίας, θηριω-
δίας, ἀπιστίας — φιλύποπτος μάλιστα ἦτο. Καὶ ἔλεγεν, «Ἐὰν θρίξ τοῦ
πόνγωνός μου ἐγίνωσκε τὰς ἐμὰς βουλάς, ἔτιλλον ἂν ἐν τῷ παρχ-
χρῆμα αὐτὸν καὶ ἔκκιον». Καὶ δμως δ κρυψίνους, δ πανούργος δὲν
εἶχε νοῦν, ἵν' ἀσφαλῶς πάντοτε καθιερῷ καὶ εὔκρινῶς πάντοτε ἀκούῃ.
Κατέστησε μὲν πατριάρχην δ περιπόνηρος δθωμανὸς τὸν ὑπὲ τῶν
χριστιανῶν τῆς Δύσεως μισούμενον Γεννάδιον τὸν Σχολάριον, τὸν
συστρατιώτην Μάρκου τοῦ Ἐφέσου, ἀπατῶν δὲ ἡμᾶς δ μισόχριστος
οὐ μόνον ἐτίμησε μεγαλοπρεπῶς αὐτὸν γενόμενον πατριάρχην,
ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ σκευοφυλακείῳ¹ τῆς Παρμικκαρίστου ἐπισκεψάμε-

¹ Ἐν τῷ σκευοφυλακείῳ οὐχ! ἐν τῷ γκάφ. Τὴν εἰδησῶν ἔχομεν ἐκ τινος χειρο-
γράφου ιστορίας τῆς ὑπὲρ τὰς Σέρρας μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου.

νος αὐτὸν περὶ χριστιανικῆς πίστεως διελέχθη καὶ ἀπῆλθε προσποιούμενος ὅτι ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς ἦτο χριστιανός. Ἐλλ' ὡς πᾶς βάρβαρος, ἔχων τὴν γνώμην ὅτι οἱ περὶ τὰ γράμματα ἀσχολούμενοι ἀνάνδρων εἶναι ἀπόλεμον πλῆθος, δὲν εἶδε τὸν ἐκ τῆς παιδεύσεως τοῦ Γένους ἥμῶν κίνδυνον, καὶ ἀδιάφορος, ὃν μὴ χαίρων, ἐδείχθη διὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς παρὰ τὰ πατριαρχεῖα σχολῆς.

Καὶ ἐγένετο αὕτη δύνομις ὁ θεοειδῆς, δοτις ἐξήγαγεν ἥμας ἐκ τοῦ ἄντρου τοῦ Κύκλωπος τῆς δουλείας καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ δουλεία αὗτη λειπούμενη τοῦ Γένους ἦτο, οὐχὶ θάνατος αὐτοῦ.

Καὶ ἦτο μὲν πλέον παρελθὸν διὰ τὸ ίένος ἡ αὐτοκρατορία ἥμῶν ἢ ἀγέρωχος· ἀλλὰ τὸ πρὸ αὐτοῦ ἵσταμενον μέλλον δὲν ἦτο σκοτεινοπρόσωπος νῦν χρυερά, ἀλλ' αὔγη, μειλίχιος προβαίνουσα ἐκ τῆς ἀνατολῆς, ἥτις δὲν θὰ σησθῇ, διότι κατέλαμψεν αὕτην ὁ ἥλιος τῆς ἑθνικῆς παιδείας.

Ἔδωμεν πρὸ ἥμῶν παρερχόμενον τὸν νυμφαγωγὸν τῆς παιδείας ταύτης Γεννάδιον τὸν Σχολάριον, τὸν ἰδρυτὴν τοῦ μεγίστου ἐν Κωνσταντινουπόλει παιδευτηρίου, τῆς ὕστερον κληθείσης Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.

Ψυχὴ δικαία καὶ εὐγενής, ὃ τι εἰπέ ποτε ὁ Ἀλέξανδρος περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι εἰς ἔκεινον ὀφείλει τὸν ὑψηλογνώμονα βίον, ἔλεγε καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Μάρκου τοῦ Ἐφέσου «σὺ τῶν λόγων καὶ τῶν ἥθῶν τὰ γενναῖα σπέρματα ἐρρίζωσας ἐν ἐμοί, ὅστε ἥθελες ἀναγνωρίσῃ σὺ σεαυτὸν τὰς εἰκόνας τούτων παρατηρῶν ἐν τῇ ψυχῇ μου», ἐπὶ τῷ θανάτῳ δ' ἔκεινου περιαλγῆ ἐπικήδειον εἶπε μονῳδίαν. Εὐγνώμων δὲ ὁ εὐσεβῆς πρὸς τὸν ἔτερον τῶν ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τῆς Πόλεως διδασκάλων αὐτοῦ Ματθαίον τὸν Καμαριώτην, τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐγκρατέστατον καὶ τῆς τέχνης τῆς ἡγεμονίας καὶ περὶ τὴν Θεολογίαν ἴκανὸν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, διευθύντην τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς κατέστησεν, ἔνθεον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ὅποιος καὶ αὐτὸς ἐγένετο, δτ' ἐν τῇ ἀκαδημείᾳ ἔκεινη ἐδίδασκε, διδάσκαλος τοῦ Γένους ὡς ἀληθῶς, ὁ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ λατινικὰ γράμματα κράτιστος ἀπὸ τῆς γραμματικῆς μέχρι τῆς ὑψηλῆς ἐρμηνείας.

Σοφίας εύρὺν πέλαγος ὁ περὶ τοὺς νόμους εύρυμαθέστατος ὑπὲτοῦ αὐτοκράτορος γενικὸς βασιλικὸς κοιτῆς καὶ καιθολικὸς σεκρετάριος τοῦ βασιλέως κατέστη, φίλος διὰ τὴν παντοίαν σοφίαν καὶ τὴν

σύνεσιν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου γενόμενος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἔκεινου τοῦ δεσπότου τοῦ Μωρέως Θεοδώρου, εἰς ὃν ἀποθνάντα, ἐν Μυστρῷ βεβαίως τότε διατρίβων, ἔξεφώνησεν ἐπιτάφιον λόγον.

Περὶ τὴν φιλοσοφίαν εἰς βάθος πεπαιδευμένος ὁ ἀριστοτελικός, ὁ περὶ τῶν ἀριστοτελικῶν γνωμῶν περὶ ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας πρὸς τὰς τοῦ Πλατίνου σύγγραμμα γράψας συμβιβαστικόν, δεινῶς ἐπετέθη κατὰ τοῦ Πλήθωνος πέντε ἔργα γράψας κατὰ τῶν γνωμῶν ἔκεινου, ἐν αἷς καὶ τὴν ἀναστύλωσιν διέβλεπε τῶν εἰδώλων τῆς πολυθεϊκῆς ἀκραιφνῆς χριστιανός¹. Καὶ ἡτο εὔσεβέστατος περὶ τὴν πίστιν εἰς τὸν Χριστὸν διπληθὺν πυκνὴν ἔργων συγγράψας θεολογικῶν, ἥτινας εύρυμάθεια καὶ ἐμβριθεια καὶ δεύτης ἄμφι διανοίας διαχρίνει.

Τὴν δρθιδοξίαν ἀκήρατον ἀπὸ τῶν διογμάτων τῆς Δύσεως Ηέλιων καὶ ἀδούλωτον τὴν Ἐκκλησίαν τὴν Ἀνατολικὴν—πρόμαχον τῆς χριστιανωσύνης, φῶς τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ χίλια τριακόσια ἔτη γενομένην—καὶ ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας συστρατιώτης ἀπροσμάχητος παρὰ Μάρκῳ τῷ Ἐφέσου ἐστάθη καὶ, δτε διτερον ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, δὲν ἔπαυσε τὸν μέγαν ἀγῶνα ἐξαχθέντα εἰς ὑπερβολήν. Καὶ ἐλέγχομεν αὐτόν, οὐχὶ διὰ τὰ ὅκτὼ κατ' ἔκεινων ἀκαταπάλαιστα διὰ τὰς ἀληθείας συγγράμματ' αὐτοῦ, ἀλλὰ διέτι καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου, δὲν κατηνάλισκε τὴς εὐγλωττίας τὴν δύναμιν ὁ ἥητορικώτατος εἰς τὸ νὰ ἐμβάλλῃ θάρρος εἰς τοὺς μαχομένους, δὲν ἐσίγα τούλαχιστον δ τοσοῦτον περίους ἀνήρ, ἀλλ' ἀναθέματα κεραύνια ἔγραψε κατὰ τῶν ἐνωτικῶν, οἵτινες «ἀπεμάκρυναν τῆς ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ καὶ ἤλπισαν εἰς τὴν δύναμιν τῶν Φράγκων, ἔσχασαν τὸ πατροπαράδοτον, καὶ ὠμολόγησαν τὴν ἀσέβειαν», «δαιμόνων δὲ καταφύγιον καὶ βωμὸν εἰδώλων» ἐκάλει τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, δπου ἐγένετο ἱεροτελεστία τῶν ἐνωτικῶν.

‘Αλλ’ ἔκεινος δὲν ἔλεγε ταῦτα ἐκ στενοῦ πνεύματος καλογηρικοῦ· διέτι ὑπὲρ τὸ πεντηκοστὸν τῆς ἡλικίας, ἵνα πρὸ τῆς Ἀλώσεως ἐνιαυτὸν (τῷ 1452), ἐγένετο μοναχὸς ἀντὶ Γεωργίου Κορτεσίου Σχολαρίου ὀνομασθεὶς Γεννάδιος. ‘Εμάχετο κατὰ τῆς Δύ-

¹ Ἀναζήσαν τῆς μεγαλοφροσύνης εὗτω οφοῦ ἀντρὸς κρίνοντες ἀπορρίπτομεν τὴν εἰδησιν διὰ ἐκκλέψας δ Γεννάδιος ἡγάπησε τὸ περὶ νόμων καὶ πολιτειας σύγγραμμα τοῦ Πλήθωνος.

σεως, έπειδή αὐτὸν ἔξι ἐκείνης ἥλπιζεν ἀληθὲς ἀγαθόν, ἀλλ' πιθου-
λὴν πανταχόθεν ἔξι αὐτῆς ἔβλεπε καὶ μίσος, μίσος διπέρ γέρων Οὐγ-
γρος ἔξεδήλωσε μετὰ τὴν μάχην τῆς Βάρνης εἰς τὸν Ούνυάδην. «Ἐὰν
μὴ παντελῆς φύσιος εἰς τοὺς "Ελληνας ἐπέλθῃ, δὲν θὰ ἐπιγελάσῃ, η
τύχη εἰς τοὺς χριστιανούς (τῆς Δύσεως). Πρέπει η Κωνσταντινούπο-
λις ὑπὸ τῶν Τούρκων νὰ καταστραφῇ, οὕτω δὲ τῶν χριστιανῶν
(τῆς Δύσεως) τὰ δυστυχήματα θὰ λάβωσι τέλος» (Δούκας). "Ο τι δὲ
μετὰ τρεῖς αἰώνας καὶ ἡμισυν 'Ρήγας ὁ Φεραίος ἥρχισε καὶ συνε-
τέλεσαν στῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, τοῦτο — τὸ Γένος ἡμῶν εἰς ἔκανε
νὰ στηρίξῃ πάσαν πρᾶξιν ὑπὲρ τῆς Ιδίας σωτηρίας — καὶ αὐτὸς
ἐπέθει, καὶ τοῦτο ἐ ἀντὶρ ὁ περίνους εἶπεν ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ,
τῷ Συμβουλευτικῷ, «Ἐν ἀνέγνω ἐν τῷ ναῷ τοῦ Παντοκράτορος ἐνώ-
πιον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς τῆς πόλεως περὶ ἔξιλεώσεως τοῦ
Αἵρετος καὶ τῆς οίκοθεν παρασκευῆς»

"Ἄν δὲ τὰς γνώμας αὐτοῦ περὶ τῆς ἐκ τῆς Δύσεως ἥλπιζομέ-
νης βοηθείας ἀπέδειξε μέχρι σήμερον ἀληθεῖς τὸ πρὸς ἡμᾶς μίσος
ἐκείνης, τοῦτο δὲ τὸν βαθύγονον μαρτυρεῖ πολιτικὸν ἄνδρα, ὃν
δὲ ἐκ πολιτικῆς περινολας ὁ κατακτητῆς κατέστησεν αὐτὸν πατριάρ-
χην, ἐκείνος διπτόητος μὲν ἐξέθηκε καὶ ἐγγράφως πρὸς τὸν Μωάμεθ
τὰς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ταπεινόφρων δ' ὑπεγράφετο «πατρι-
άρχης τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων», ἐθρήνησε δὲ περιπαθέστατα ἐπὶ
τῇ ἀλώσει τῆς Πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων η ποιητικὴ ψυχή του.

"Ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ τῆς ὑπὲρ τὰς Σέρρας μο-
νῆς τοῦ Τιμίου Προθρόμου, ζπου, ἀποθέμενος τὴν πατριαρχίαν, ὁ
ἄτυφος ἀπῆλθε¹, κείντας τὰ λείψαν' αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ τάφου αὐ-
τοῦ, μὴ βεβηλουμένου πλέον ὑπὸ τῶν πατημάτων Τούρκων καὶ
Βουλγάρων, προσηγγήθημεν καὶ ἡσπάσθημεν τὴν ἐπ' αὐτῶν
πλάκα. Λιθανωτοῦ καὶ μύρων ἀγία πρόσπνοια περιέβαλεν ἡμᾶς, θυ-
μίαμικ ἐκ τῆς ψυχῆς ἀναπεμπόμενον τοῦ σωτῆρος τοῦ Γένους, τοῦ
ἰδρύσαντος «τὰ παιδευτήρια τῆς σοφίας».

¹ Τὴν εἰδησιν βεβηλοῦσθαι καὶ η ἐν τῇ βεβηλοθήκῃ τῆς ὑπὲρ τὰς Σέρρας Μονῆς τοῦ Τιμίου Προθρόμου γειράγραφος ιστορία. Ἐν αὐτῇ δὲ ἀναγράφεται: δια, ἐπειδή, ἐσυ-
κοφαντήθη ὑπό τινος γυναικοῦ, χήρας ιεράτου, οὐ γηλαγχε διὰ τὸν ασεμνον βίον,
κατηράσθη αὐτὴν, γέτες ἔμεινεν ἀλυτος μετὰ θάνατον. Πλέον δὲ ἐλύθη δι' εὐχῶν τῆς
ἐκκλησίας ἐπὶ Μαξίμου (τοῦ γενομένου πατριάρχου μετὰ 'Ραφαήλ τὸν κρατο-
νᾶν) ἐνθάπιον ἀντιπροσώπων τοῦ Μωάμεθ ἀλλοτε θέλομεν δημοσιεύσῃ.

Σχολεῖα ἐν ταῖς μοναξίαις.

‘Ιδρύθη λοιπόν, ώς εἴπομεν, ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή· ἀλλ’ ὅμως μόνη αὕτη δὲν ἦθελεν ἐπαρκεῖ δι’ ἄπαν τὸ Ἑλληνικόν, διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαὶ θαλπιωρῆν καὶ ζωὴν παρέχουσαι κατεστάθησαν ἔσταις. Πρῶτον μέν, δπως καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας ἡμῶν αἱ μοναὶ καθέδραι διδασκαλίας ἦσαν παμμεγίστων οὐ μόνον περὶ τῆς θεολογίας ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἀλληγορίαν ἀνδρῶν, καὶ τότε σχολεῖα ἐγένοντο νέων παιδείας ἐφιεμένων, καὶ ἐξ αὐτῶν — εἴτε ὑπέροχοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀνδρες, ἀρχιερεῖς καὶ πατριάρχαι, προηλθον εἴτε κοινοὶ καλόγηροι — πάντες ὑπὲρ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης εἶχον τοῦ ἐπαναστάτου το κήρυγμα καὶ οὐ μόνον ἀπέθνησκον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐπτὰ πατριάρχαι καὶ ἀπειροι ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ καὶ ἔθνικῶν ἐπαναστάσεων ὀργανωταὶ ἢ, κάθοπλοι, πολεμιστῶν ἥγούμενοι ἀνδρείων, προέβαινον εἰς τὰς μάχας καὶ ἀπέθνησκον θάνατον μάρτυρος, ώς ὁ Ρόδου μητροπολίτης Εὐθύμιος, ὁ Κύπρου Χριστόδουλος, ὁ μεγαλομάρτυς Διονύσιος ἐ Τρίκκης, ὁ Κορίνθου Μακάριος ἐ Νοταρᾶς, οἱ ὑπερθύμου ἀνδρείας Σαλώνων ἐπίσκοποι Φιλόθεος καὶ Ἡσαΐας καὶ ἀλλοι πατριάρχαι, μητροπολίται καὶ ὑποδεέστεροι ἐν τῇ ιεραρχίᾳ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν¹. Διέτι ἔχ τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁλύμπου δὲν ἐξῆλθε μόνον ὁ Νικοτσάρας, δπου ἐπαιδεύθη τελειότατα τὰ γράμματα τὰ Ἑλληνικά², ἀλλὰ καὶ ὁ ἥγούμενος αὐτῆς Διονύσιος τὴν ἥμέραν τοῦ Πάσχα ποτέ, τεσσαράκοντα ἄγων πανόπλους μοναχούς, ἐξῆλθεν ἐπὶ τῶν δειράδων τοῦ δροῦ, τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁμογενῶν πρόμαχος, ὑπὲρ ἡς καὶ ἔθυσε τὴν ἥγιασμένην ψυχήν του· ἔχ τῆς ὑπὲρ τὴν Ἀρτοτίναν μονῆς τοῦ Προδρόμου δὲν ἐξῆλθε μόνον ὁ Διακος, ὁ εἰς ἀνδρείαν καὶ ὑπερφροσύνην ἡμίθεος, ἀλλ’ αὐτόθι ἵσως ἐπαιδεύθη ὁ μακινομένης δρμῆς πολεμιστὴς τοῦ Μουσταφάμπεη καὶ τῆς Γραβιᾶς Παπανδρέας Μόρης ὁ Κοκκοβιστιανός· ἐν τῇ παρὰ τὴν Δημητσάναν Μονῇ τῶν Φιλοσόφων δὲν ἐπαιδεύθησαν μόνον οἱ πολεμήσαντες εἰς τὰ Δερβενάκια, ἀλλὰ καὶ ὁ Γρηγόριος ἐ Ε’ ἐ θνομάρτυς.

¹ Περὶ τούτων ὅρια ὅσα ἐγράψαμεν ἐν ἀρθροῖς ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς **Τούτων μετα** (*Πάτραι* Ἑτ. ΙΒ' ἀρ. 3, 5, 6, 9).

² Περὶ Νικοτσάρης ὅρια ὅσα ἐγράψαμεν (*Πάτραι* Ἑτ. Δ' ἀρ. 8, 9).

Τὰ ἐν Ἰταλίᾳ Πανεπιστήμων.

‘Αλλ.’ έμως τοῦτο τὸ ἔκ τῶν μονῶν ἐκπεμπόμενον φῶς τῆς παιδείας πενιχρὸν γέθελεν εἶναι οὐδὲ τῆμας, ἀφοῦ αἱ μοναὶ μακρὰν μὲν τῶν πόλεων, αἱ πλεῖσται δὲ καὶ τῶν χωρίων οὐχὶ πλησίον ἔχουσιν ἴδρυθη. Καὶ ή Μεγάλη λοιπὸν Σχολὴ τοῦ Γένους καὶ θσαι ἄλλαι ἐκ τῶν πρὸ τῆς Ἀλώσεως γρένων ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς Ἑλληνικῆς γῆς γίγαντες καθιέρωμέναις χρήσιμοι ἐγένοντο εἰς παρασκευὴν διδασκάλων διὰ τὰς ἄλλας πόλεις, θσαι δὲν εἰχον, καὶ τὰς κώμας. Διότι καὶ ἐν ταῖς τούτων σχολεῖαι ἴδρυθησαν, καίτοι δὲν ἦτο η τούτων λειτουργία εὐχερῆς ἐνεκα τῆς ἐμφύτου φιλοχρηματίας καὶ τῆς παντούχες ἡ θελοκακίας τῶν τούρκων.

‘Ησαν δὲ τὰ σχολεῖα ταῦτα τινὰ μὲν καθέδραι ὑψηλῶν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ διδαγμάτων, τὰ δὲ πλεῖστα συνήθους παιδεύσεως. Καὶ αἱ μὲν τῆς συνήθους τυγχάνοντες παιδεύσεως θὰ ἴδωμεν πῶς ἐδιδάσκοντο καὶ ποτα, διὸ δὲ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ λάβωσι παίδευσιν ἀνωτέρων διὰ τὸν βίον αὐτῶν, μάλιστα δὲ ἵνα καὶ αὗτοὶ καταστῶσι δυνατοὶ ἀπὸ τῆς ἔδρας τῶν ἀνωτέρων τοῦ Γένους σχολῶν νὰ γείνωσιν ἐρμηνευταὶ τῶν μεγάλων τῆς ἀργαιότητος συγγραφέων, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀλληγενῆς ἐπιστήμης, κατὰ τοὺς γρένους τοὺς μετὰ τὴν ‘Αλωσιν, πλὴν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τὰ πατριαρχεῖα κατασταθέντων παιδεύτηρίων, καταφύγια τῆς φιλομαθίας αὐτῶν τὰ Πανεπιστήμια γίγαντες, ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης χώραις, ὑπὲ ‘Ελλήνων τὸ πλεῖστον ἐγκαίνιοθέντα.

Διότι ἐγένετο καὶ τότε διὰ τὴν τῆς ἀρχαίας ‘Ελλάδος κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν σκαιοτέρων τὸν βίον Δωριέων. ‘Οπως καὶ τότε ἐμφανίσθησαν αἱ Μοῦσαι εἰς τὴν Ἰωνίαν καὶ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, διποὺ τὸ ἔπος ἔλαβε τὴν ἀρίστην καὶ καλλίστην μορφὴν καὶ η μελλοντικὴ καὶ χορικὴ ποίησις καὶ ἤρξατο η φιλοσοφία καὶ μορφὴν ἔλαβεν πρὸς τὸ τέλειον καλὴν η πλαστικὴ καὶ η ζωγραφικὴ καὶ τῶν ῥυθμῶν διωνικὸς καὶ διώριος, αὕτω τότε πάλιν αἱ ‘Ελληνίδες Μοῦσαι ἐμφανίσθησαν ἐφυγον πρὸς τὴν Δύσιν καὶ ἐφώτισαν αὐτήν, ης ἐπεκράτουν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ μὲν η μη ζήτησις τῆς ἀληθείας, τὸ «πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα», δ σκοτισμός, ἐν δὲ τοῖς γράμμασι καὶ τῇ τέχνῃ τῇ σκαιότητῃ. ‘Αλλ’ εἰχον διδάξει ἐκεῖ αἱ ‘Ελληνες σοφοί, οἱ ἐκ Καλαθρίκης

Βαρλαὰμ καὶ Λεόντιος Πιλάτος τὸ πρῶτον καὶ ἄλλοι σὺν αὐτοῖς καὶ ζωγράφοι καὶ ἀρχιτέκτονες. Καὶ ἐγνώρισεν ἐκ μεταφράσεων τοὺς Ἐλληνας ποιητὰς ὁ Δάντης, ἐπαιδεύθη τὴν Ἑλληνικὴν γλώσσαν καὶ φιλολογίαν ὁ Βοκκάκιος ὁ γράψας τὸν Φιλόστρατον, τὴν Θησηΐδα καὶ τὸ Δεκαήμερον, ὁ δὲ Πετράρχης ὃτ’ ἔλαβε σταλέντα αὐτῷ ὑπὸ φίλου χειρόγραφα τὸν Ὁμήρου καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἐνηγκαλίζετο καὶ κατεψίλει αὐτά, ἔγραψε δὲ διηλθε τὴν εὐδαιμονεστάτην ἡμέραν τοῦ βίου, διδοὺς «ἔριλαξένει τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν καὶ τὸν μέγιστον τῶν φιλόσοφων». Τότε ἐδιδάχθησαν ὑπὸ Ἐλλήνων βεβαίως σοφῶν οἱ ἐν τῇ Δύσει διεγένεται γῆ εἰναι στρογγύλη, ἐξ οὗ ἐφωτίσθησαν οἱ πατέρες τοῦ Χριστόφορον Κολόμβον, ἐδιδάχθησαν τὰς ἴδιες τὰς τῆς μαγνητικῆς βελόνης, ἥτις, ἐπειδὴ ἐπὶ πλέγματος ἐκ καλάμου ἐστριβίζετο, καλαμίτις (calamite) Ἐλληνιστὶ ἐκαλεῖτο. Τότε ἐπαιδεύθη ὑπὸ ζωγράφων Ἐλλήνων ὁ Κιμαβύης ὁ διέδσκαλος γενόμενος τοῦ Τζιώττου, ἐκ τούτου δὲ ὁ Ὀρκάνιας, ὁ Οὐκκελος, ὁ Φράν Φιλιππος Λίππης, ἐξ ὧν ἀρχεταὶ τῆς ἀναγέννησις τῆς τέχνης ἐν Ἰταλίᾳ.

‘Αλλ’ ἀπὸ τοῦ ΙΔ’ αἰώνος ἀρχομένου, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν “Ἀλωσιν, ἀθροώτεροι ἔφυγον, τοὺς ἐφεστίους θεούς τῆς Ἐλληνικῆς παιδείας εὑσεβεῖς ώς ὁ Αἰνείας φέροντες οἱ Ἐλληνες σοφοί, καὶ ἐξέλαμψεν, ώς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἐκεῖ ὁ ἀνθρωπισμός, οὗτος λερεῖς καὶ θύται λερώτατοι οἱ Ἐλληνες οἱ φυγάδες ἐγένοντο ὁ Μανουὴλ Χρυσολαράς, οἱ Χαλκοκονδύλαι, ὁ Ἀργυρόπουλος, ὁ Ιάνος Λάσκαρις καὶ λοιποὶ ὑπέροχοι ώς φιλόσοφοι, ώς ἐρμηνευταὶ τῶν συγγραφέων, ώς συγγραφεῖς, ώς ποιηταί. Ἐκεῖ λοιπόν, δπου τὰ λερὰ ταῦτα τῶν Ἐλληνίδων θεοτήτων, τῶν Μουσῶν, εἶχον καθιδρυθῆ, ἐσπευδον πάμπολλοι τῶν νέων τῆς ἐνταῦθα Ἐλλάδος καὶ ἐπαιδεύοντο ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἐλλήνων σοφῶν, οἵτινες. ἐπειδὴ οὐ μόνον ἐπιστῆμης παντοίας ἐπλήρουν τὸν νοῦν τῆς νεότητος ἀλλὰ καὶ στοργῆς ἀκοιμήτου πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν σεμνὴν τὴν λερὰν χορείαν τάσσονται τῶν διδασκάλων τοῦ Γένους. Ἐκ τούτων δὲ τὰς λαμπηδόνας ἐκπεμπούσας μορφὰς τῶν Χαλκοκονδύλων καὶ Μάρκου τοῦ Μουσώρου αἴρομεν πρὸ τῆς.

ΧΑΛΚΟΝΔΥΛΑΙ

Εἰτε ἔρη μὲ σιδηροῦς ἀρμοῦς συντελοῦσι τοῦ δρίζοντος τὸ στεφάνωμα εἴτε ὁ μεγαλοκύρων ὡκεανός, ἐνύρανδες ἀσειστος ἔχει θεμελιοῦται, καὶ ἂν δ' ἡ νύξ ή μελανοπτέρυξ καλύψῃ αὐτὸν ἢ σκοτειναὶ νεφέλαι, ὁ ἥλιος διώκει τὴν νύκτα καὶ διασκορπίζει τὰ σύνγερα, αἰώνιος δ' ἔκεινος, ἐκυανοῦς αἴθήρ, καὶ ἐφθαρτος, τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς διωρούμενος, ἀπλώνει ἀπαλῶς ὑπὲρ τὴν γῆν τὴν απφειρίνην αὐτοῦ χλαμύδα.

Τοιοῦτος τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀθανάτων πλασθέντων ἐβίος, ἅποιος ἐ· Ἑλληνικὸς πολιτισμός. Λαοὶ κτηνέφρονες, ὑπερβάντες τὰ ἔρια τὰ ὑπὸ τοῦ ἐλληνορρωματικοῦ κόσμου τεθέντες κατὰ τῆς ωμῆς Ἀσίας καὶ τῆς βορείου Εὐρώπης, τὸν νοῦν παχυλῆς, ἐπλημμύρισκν τὴν Δύσιν. Ἐφθάρη ἐκ τούτου ἡ ἀγνότης τοῦ χριστικνισμοῦ τοῦ κηρύσσοντος τὴν συγγνώμην, τὸν ἔλεον, τὴν ταπεινότητα, τὴν σωφροσύνην περὶ τὸν βίον, ἀσέλγεια δ' ἀναίσχυντος ἐπεκράτησε, τρόπων ὑπεροψία, φρόνημα σκληρόν, αἱμόρραντοι δὲ χεῖρες ἐκράτουν τὸν σταυρόν, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγνείας τὸ σύμβολον. Ἐπεσσον δὲ τὰ ἐλεύθερα πολιτεύματα, ἀπεσθέσθη ἡ φιλοσοφικὴ ἔγκτησις τοῦ ἀληθοῦς, διεφθάρη τοῦ καλοῦ τὸ συναίσθημα ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, οὐδαμοῦ τὸ ὑψηλόν.

Ἄλλ' ἥλθεν ἐν ὑπὸ τῆς θελήσεως ὠρισμένος χρόνος τῆς σωτηρίας διὰ τὴν Δύσιν αὐτὴν. Ἡ αὐτοκρατορία ἡμῶν ἐπεσεν, ὑπὸ τὴν ἀξίνην δὲ καὶ τὴν δᾶδα τοῦ πορθητοῦ ἐρείπια σκελετώδη ἀπέμειναν, φοβερά, κλονιζόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου. Ἐκ μέσου αὐτῶν πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων σοφῶν ἐμφοβοὶ πρὸς ἄλλην ἀσφαλῆ στέγην ἔφυγον εἰς τὴν Δύσιν. Ἐκεῖ τρανὸν ἔφερον τὸ κήρυγμα τοῦ ἐλευθέρως πολιτεύεσθαι, τοῦ ζητεῖν τὴν ἀληθείαν καὶ μὴ πιστεύειν ζωῶς, τοῦ συναίσθάνεσθαι τὸ ὑψηλὸν ἐν τῇ ἀρετῇ, ἐν τοῖς γράμμασιν, ἐν τῇ τέχνῃ.

Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ αὐτοκρατορίᾳ η παιδεία δὲν ἦτο ἐν τῇ καθέδρᾳ τοῦ βασιλέως μόνον περιεσταλμένη ἀλλὰ καὶ ὅπου Ἐλληνικὴ γῆκαζεν ζωὴ ἀπὸ Τραπεζοῦντος μέχρι τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Καλαβρίας καὶ ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι Κύπρου· τούτου δὲν ἔνεκα καὶ Τραπεζοῦντιοι καὶ Θεσσαλονικεῖς καὶ Κωνσταντινουπολίται καὶ Σπαρτιάται καὶ Κρήτες μετέβησαν εἰς τὴν Δύσιν σφο!. Καὶ η πόλις δὲ η αἰώνια, η περιπνεομένη ὑπὸ τῶν μύρων τοῦ Ἱμηττοῦ, η στέμμα ἐπὶ τῆς θεάς κεφαλῆς φέρουσα τὸν Παρθενῶνα, διδύμους ἐπεμψε φαεινῶν ἀστρῶν λαμπάδας, Δημήτριον καὶ Δαρνικον τοὺς Χαλκοχούδιλας.

Ο σύτιδανός, δ δοῦλος, δ ὑπὸ τὰ ῥαπίσματα τῶν κυρίων αὐτοῦ ἀναπτυσσόμενος. οὐδεμίαν ἔχει νὰ αἰσθανθῇ λύπην, ἢν εἰς τὰς ἐπὶ τῆς ἴδιας του ῥάχεως μαστιγώσεις προσθέσῃ, τὰς πρὸς τὴν αἰσχρῶς δουλεύουσαν γενεάν του ὕβρεις, τοὺς ἐμπτυσμούς, τὴν ἄλλην καταισχύνην. 'Αλλ' ἐκ γένους ἀγαθοῦ καὶ ὑπερηφάνου, καὶ ἢν μὴ τοῦτο περιφανὲς εἶναι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, προσπαθεῖ ἀκαταίσχυντον τῶν προγόνων αὐτοῦ νὰ κρατῇ τὴν τιμὴν, πολλῷ δὲ μᾶλλον, ἢν οἱ πρόγονοι οὗτοι εἰς κόσμον καὶ τιμὴν διῆτησαν εἶναι. Τοιαῦτα μάλιστα τὰ ἔθνη τὰ ἱστορικὰ εἶναι, ὅποιον τὸ Ἐλληνικόν· διότι αὕτη η πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῶν προγόνον ἐκπληξεῖς ἔσωσεν αὐτὸ διπὸ τοῦ ἀφανισμοῦ ἐμβάλλουσα εἰς τὴν ψυχὴν του μεγαλοφροσύνην.

Γενεὰ ὑπέροχος ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν IE' αἰῶνα η τῶν Χαλκοκονδυλῶν ἦτο, συγγενῆς τῆς χήρας συζύγου τοῦ ἡγεμόνος τῆς πόλεως Ἀντωνίου Ραινερίου Ἀκκιαγιόλη, ητις ἵκανδεν ἔκρινεν τὸν πρῶτον τοῦ οἴκου τούτου ν' ἀρχῇ μεθ' ἑαυτῆς. Ὑπεροπτικοὶ δὲν ἦσαν ἐκ τούτου οἱ ἔκεινου υἱοί, ἀλλ' ἐπ' ἀληθινῇ σοφίᾳ μετρίως ὑπερήφανοι, ἀγέρωχοι ἦσαν ἐπὶ τῇ ἀρετῇ τοῦ οἴκου αὐτῶν καὶ τῇ Ἐλληνικῇ, συγκρίνοντες τὴν γενεὰν αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ πατρός, πρὸς τῶν τότε Ἀθηναίων προεστώτων—τίς οἶδε τίνων πρώην βασιάζων ἔχγόνους—τὴν μοχθηρίαν καὶ πρὸς τὴν βδελυρίαν Νεφέλου τοῦ Ἀκκιαγιουόλη τοῦ Φλωρεντίνου τοῦ διὰ δόλου καταλαβόντος τὴν Ἀκρόπολιν. Ὑπερήφανοι ἦσαν. διότι ἐ πατήρ δις πρὸς τὸν Ἀμουράτην, καὶ εἰς Ἀδριανούπολιν ὡς ἀρχῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς Θεσσαλίαν ὑπὲ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ὡς δεσπότου τοῦ

Μωρέως πεμφθείς¹, ἐπειδὴ τῶν ἔθνικῶν συμφερόντων ὑπερασπιστῆς καὶ τῶν ἔθνικῶν φρονημάτων ἀντιπρόσωπος οὐχὶ ταπεινὸς καὶ εὔτελὴς ἐπρέσβευσε πρὸς ἐκείνον, διὸς ἐβλήθη εἰς τὴν φυλακήν, διότιν ἐδραπέτευσε μὲν τὸ πρῶτον ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ἀπελύθη δὲ τὸ δεύτερον ἐκ Φερῶν ὑπὸ τοῦ αὐλαῖον, θαυμάζοντος τὴν ἡγεμονίαν μεγαλοφροσύνην τοῦ ἀνδρός, ὅπως ἀπελύθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πάλιν ὕστερον, διεῖ μιαρές Νέριος, δι τύραννος τῶν Ἀθηνῶν, συλλαβὼν αὐτὸν ὠδῆγησε δέσμιον πρὸς τὸν σουλτάνον.

Φυγάδες λοιπὸν ἐκ τῆς δουλειούσῃς πατρίδος αὐτῶν, τῶν θεομήτων Ἀθηνῶν, ἐκ τῶν ἁγιαστῶν ἀγαθῶν ἔκπτωτοι διέτριψαν χρόνον τινὰ ἐν Μυστρᾷ παρὰ τῷ Παλαιολόγῳ². Τὰ κηρύγματα τῆς διεσκαλίας αὐτῶν ἐν σχολείῳ καὶ ἐν ταῖς ἀναστροφαῖς τῆς θεοσάτου πόλεως ἐκραταίωσαν τὸν Κωνσταντίνον καὶ τοὺς περὶ ἐκεῖνον συνερχομένους ὑπερασπιστὰς ὕστερον τῆς Πόλεως, τῆς Σηλυβρίας, τῆς Μονεμβασίας. τῆς Καστρίτσης εἰς τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα. Ἄρ' οὖς δ' ἐπεσεν τῇ Πόλις, ἐπήρχετο δὲ κατὰ πάσης τῆς Ἑλληνικῆς γῆς διδομανικὸς κατακλυσμός, ἀπῆλθον, ὅπου καὶ ἐ Βησσαρίων καὶ ὁ Τραπεζούντιος καὶ ὁ Ἀργυρόπουλος καὶ ὁ Κωνσταντίνος Λάζαρος καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων, καὶ αὗτοί τοις Ἑλληνικοῦ πνεύματος διδοῦντο.

Ο Δημήτριος «ὁ τῆς Ἀττικῆς ῥητορείας ἀναμφιλέκτως πρώτος» τὰ Ἑλληνικὰ ἐδίδαξεν ἐκεῖ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν τὴν φωτοδόλον δι λιτὸς τὸν βίον καὶ ἀπέρριτος ἀνέπτυξεν ἀντὶ τοῦ ἐν τῇ Δύσει κρατοῦντος σχολαστικισμοῦ καὶ ἐξέδωκε πλήν τολμῶν ἔργων τὸν βαθυγνώμονα ἀλλ' ἀρμονικὸν ἔργατην τοῦ λόγου, τὸν Ἰσοκράτη, καὶ τὸν αἰωνίον νεότητος καὶ ἀκηράτου κάλλους ποιητὴν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὁδυσσείας ἐ περίσεμνος καὶ ἀγνὸς τὸν βίον ἀνήρ.

Ο δὲ Λαδινικὸς ἐγένετο δι συγγραφεὺς περιφανοῦς ἴστορικοῦ ἔργου. Η συγγραφὴ αὐτοῦ (ἱστορία τῶν Τούρκων ἀπὸ τοῦ 1298 μέχρι 1463) δὲν εἶναι ἀτονος ἔκθεσις ἀνοήτου καὶ ἀταλαιπώρως δεχομένου τὰς εἰδῆσεις χρονογράφου. Τὸν πατέρα ἀνδρα παιδείας ἐξ

¹ Ιωας Ἐκλακονδύλης φυγάς ὑπὸ τοῦ Νερίου ἐξ Ἀθηνῶν διέτριψε μετά τῶν σιῶν ἐν Μυστρᾷ παρὰ τῷ Παλαιολόγῳ, τότε δὲ πρεσβευτὴς ὑπὲκείνου ἐπέμφθη.

² Οὐρανοὶ Ζησίου «εἰς Κωνσταντίνον Παλαιολόγον ἐπιβίωμας ὑμνοῦ». E.P. K.T. II
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

χου βεβαίως, κατά τὰς πρεσβείας πρὸς τὸν Μουράτ ἀκολουθήσας, ἐγνώρισε τὴν ἀξίαν τῆς ἴστορίας τῶν διθωμανῶν καὶ παρωξύνθη ἐπὶ τὸ ἔργον¹. Ἐρευνᾷ δὲν αὐτῇ καὶ σαφῶς πραγματεύεται καὶ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τὴν τῶν ἀνατολικῶν μάλιστα λαῶν ἴστορίαν καὶ ἐν τῷ χυρίῳ ἔργῳ τὴν τῶν δισμανιδῶν ἐν λόγῳ Θουκυδιδείῳ μετὰ ἥροδοτείου ἀφελεῖας, δπου οὐδὲν ἐν τῇ φράσει τὸ ἔξεζητημένον, τὸ ἀνιαρῶς περίτεχνον, ἀλλ' ἀγαστὴ εὐγένεια λόγου. Ἡ ἀλήθεια δὲ πανταχοῦ ἐν τῇ ἐκθέσει διότι εὗτ' ἐκ φιλίας τυφλῆς πρὸς τοὺς Βυζαντίους "Ελληνας, οὓς διακρίνει ἀπὸ τῶν Ρωμαίων, παρασύρεται δὲ τὸν γοῦν διεύτις ἴστορικὸς οὗτ' ἐκ μίσους πρὸς τοὺς Τούρκους ἢ τοὺς δυτικούς. Ὑπερηφανεύεται μόνον δις "Ελλην εἶναι καὶ εἰς τὴν θειοτάτην γράφει γλῶσσαν, τῆς «τὸ κλέος οὐδέποτε μὲν εἶχε σθεσθῆ, μέγα δὲ καὶ τότε ἥτο, μεῖζον δὲ θὰ εἶναι εἰς τὸ μέλλον, δπόταν βεβαίως βασιλεῖας ἀρχωσιν οὐχὶ εὔτελοῦς "Ελλην βασιλεὺς καὶ οἱ μέλλοντες νὰ βασιλεύσωσιν ἐξ αὐτοῦ, οἱ δὲ "Ελλήνων πατέδες εἰς ἐν κράτος ἕρμοσμένοι, τὰ ἑαυτῶν πάτρια ἔθιμα τηροῦντες, ἥδιστα μὲν δι' ἑαυτούς, διὰ δὲ τοὺς ἄλλους ὡς δυνατὸν κράτιστα ἥθελον πολιτεύεσθαι²».

Καὶ ἰδοὺ "Ελλην βασιλεὺς, ἅποιον ἡ φιλόπατρις ψυχὴ του ἐπλατιεν, ἀρχει κράτους οὐχὶ εὔτελοῦς, οἱ δὲ "Ελληνες ἥδιστα μὲν δι' ἑαυτούς, ὡς δυνατὸν δὲ κράτιστα πολιτεύονται διὰ τοὺς ἄλλους, τηροῦντες μὲν τὰ πάτρια ἔθιμα, προάγοντες δὲ εἰς εὐγένειαν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, δσον καὶ ἀν καταπονῶνται κατὰ τούτων ἀμφοτέρων ἀνελλήνιστά τινα ἀνθρωπάρια ἀμαθῆ, καὶ αἰσχρά.

"Ο ἴστοριογράφος ὁ νηφάλιος ἀπεδείχθη προφήτης.

¹ «Ως τὰ ἐκείνων μεγάλα ἐγένετο, ἐς μέγα δει ἐς τὸν διά τὸν χρόνον λόγον εὑδικεύοντας, ἐπιμηδέμεθα ἐπεξιόντες, ἐφ' ὃσον δὴ εἰς τὸ ἀκριβέστερον λόγον² μεθούσας» (Χαλκοκονδύλης).

² Ἐκδόσ. Βόνης 5, 3.